

УДК 340.5:061.61(497.11)
026:[340.5:061.61(497.11)
025.2:026

doi: 10.19090/cit.2023.42.38-44
Прегледни рад

Набавка библиотечке грађе у Библиотеци Института за упоредно право

Мирјана Марков
Институт за упоредно право – Библиотека, Београд
biblioteka@iup.rs

Сажетак

У раду се даје преглед настанка, развоја и данашњег стања Библиотеке Института за упоредно право, са освртом на набавку публикација. Од када је основана, све до сада, велике промене су наступиле у њеној организацији. Истраживачки рад је у ранијем периоду био много више ослоњен на књиге и часописе, док је данас ослоњен на електронске публикације – што то не значи да је Библиотека мање потребна, већ да се мењала и прилагођавала. Како се истраживачи Института баве упоредно-правним студијама у разноликим правним системима и областима, потребна им је литература из различитих грана права. Међутим, проблеми финансијске природе са којима се примарна институција данас сусреће мењају начин набавке књига. Куповина је у ранијим годинама била најзаступљенији начин попуњавања фонда, а тренутно су то размена и поклон.

Кључне речи: Институт за упоредно право, библиотека, монографије, научни часописи, библиотечки фонд, размена часописа, издавачка делатност

Уводне и историјске напомене

Институт за упоредно право основало је Савезно извршно веће 16. јула 1955. године, уредбом коју је потписао тадашњи председник Федеративне Народне Републике Југославије Јосип Броз Тито. Њоме су као најважнији задаци Института одређени:¹

- Прикупљање и сређивање података о стању законодавства, правне науке и праксе у појединим земљама;
- Давање мишљења државним органима и установама (на њихов захтев) о појединим проблемима с гледишта упоредног права, о страном законодавству или о пракси одређене земље;
- Обавештавање и помагање обавештавања иностране правне јавности о стању законодавства и правне науке и праксе у Југославији;
- Сарадња са сличним установама у другом земљама, као и са међународним организацијама које се баве упоредним правом.²

Институт³ је почео са радом 1. јануара 1956. године, као једна од првих институција овог типа у свету. Оснивач и директор био је професор др Борислав Благојевић (1911–1985).⁴ Ор-

¹ „Уредба о Институту за упоредно право“, *Службени лист ФНРЈ* бр. 33 (20. јула 1955).

² Видети више, Весна Ракић Водинелић и др., *Првих 50 година Института за упоредно право* (Београд: Институт за упоредно право, 2006), 12.

³ Од оснивања, Институт је смештен у самом центру Београда, у здању из 1883. Године, које је пројектовао чувени архитекта и професор Светозар Ивачковић. Године 1960. зграда је проглашена спомеником културе.

⁴ Професор и декан Правног факултета у Београду био је активан и на пољу развоја правног система у међународним размерама, што је показао учешћем у раду међународних симпозијума, конгреса и саветовања, а посебно као редовни члан Међународне академије за упоредно право и као члан Савета Међународног института за кодификацију цивилног права у Риму. Нарочито важан део његове научне делатности био је усмерен је на развој југословенског правног система и друштвених односа.

ганизација Института коју је он успоставио задржала се до данас у суштински неизмењеном облику. Основна делатност Института је упоредно-правно истраживање. Од оснивања до почетка деведесетих година 20. века обављао је своју делатност у складу са правилима струке и по међународним стандардима. Деведесетих година радио је у изузетно тешким условима, без савремене правне литературе и без довољно опреме, али је ипак успео да очува своју основну делатност, прошири је и унапреди.

Библиотека Института за упоредно право

У склопу Института, као његов саставни део, основана је и Библиотека (1955), која спада у специјалне библиотеке. Намењена је уском кругу корисника: првенствено научним радницима и истраживачима запосленим у Институту, али и докторандима, постдипломцима, студентима и стручњацима из области права, као што су адвокати и судије.

Библиотека доприноси развоју своје матичне институције, за коју је уско везана задацима, тако што прати друштвени и научни развој у области права.⁵

Услуге и начин рада саме Библиотеке током времена су претрпели промене. Основни извор информација раније су биле штампане публикације из различитих области права. Године 2006. Библиотека је имала око 23.000 књига и спадала је у најбогатије правне библиотеке у земљи, док данас садржи преко 30.000 наслова. У ранијем периоду, најзаступљеније су биле публикације из француских и немачких правних система, док су данас присутне и оне из италијанских и америчких.

Особље Библиотеке чинили су библиотекари, књижничари и документаристи. Како је Институт редовно примао измене закона страних земаља на које је имао претплату, задатак документаристе био је да их прати и поставља у гласила (врсту службених листова из иностранства са законским прописима и периодичним изменама), која су имала облик регистратора. Нажалост, од када не постоји редовна претплата, овај начин документовања прописа више се не практикује.

Просторије библиотечног магацина налазе се у подрумском делу, на површини која обухвата близу 300 метара квадратних. Оне су први пут уређене 2004. године донацијом Министарства унутрашњих послова Швајцарске, преко Швајцарске агенције за развој и сарадњу (Swiss Agency for Development and Cooperation) – а кроз потпројекат *Помоћ побољшању Инстџиуша за упоредно право* (ТА2 Библиотека и ТА3 Библиотечки фонд). Због подземних вода, у магацину постоји проблем са влагом који омета адекватно чување књижне грађе. Због тога је потребно његово редовно одржавање. Све наведено санирано је 2020. године: урађена је додатна изолација, простор је окречен, набављени су одвлаживачи ваздуха и урађена је додатна вентилација захваљујући средствима које је одобрило Министарство науке Републике Србије.

За систем каталогизације користио се нумерички систем каталожких листића, поређаних хронолошки према датуму пријема. Касније се целокупни књижни фонд обрађивао по систему децималне класификације, а ради лакшег коришћења библиотечке грађе формирани су ауторски, предметни и регионални каталози, као и каталог законских прописа. Од 1998. године користио се компјутерски систем ISIS, који је био препорука UNESCO-а. У њему је обрађено преко 15.000 јединица. Због ограничења овог прогама – то је био основни софтвер за каталогизацију – од 2018. године Библиотека улази у систем COBISS. Паралелно се уноси и нова литература, и стари фонд. COBISS омогућава већу претраживост и прилагођенији је корисницима.

⁵ Након оснивања Института за криминолошка и криминалистичка истраживања 1960. године (од 1970. године мења име у Институт за криминолошка и социолошка истраживања), из Института за упоредно право одлази неколико научних радника који су се бавили кривичним правом и криминолошким студијама, а 1962. године део библиотечких књига (592) и научних часописа (15) из ових области уступа се новооснованом Институту.

Истраживачи Института баве се упоредно-правним проучавањем одређених тема поредећи садржину прописа и начин њихове примене у различитим правним системима, а баве се и конкретним питањима унапређења правног система Републике Србије. У склопу студијско-аналитичких послова које истраживачи подузимају како би пронашли најбоља правна решења за рад и развој правних субјеката, потребна им је литература из различитих области права и сродних наука (политикологије, социологије, религије, економије итд.), али и из различитих земаља и различитих периода развоја правних система, те нису ограничени само на нову литературу.

Библиотека располаже и бројним лексиконима, енциклопедијама, речницима и приручницима. Часописи су корисницима веома значајни јер им омогућавају увид у различите интересне области, а научни и стручни чланци обилују конкретним информацијама. У одељењу периодике чувају се научни и стручни часописи. Доступно је више од 200 различитих наслова, а већина их је из иностранства. У Библиотеци је доступна HeinOnline⁶ база и покренут је приступ Академској мрежи Србије.

Недостатак новчаних средстава, један од главних узрока потешкоћа у научном раду, простире се и на делатност, услуге, напредак и развој саме Библиотеке. Куповина публикација је најређи начин попуњавања фонда, а доминантни су размена и поклон.

Набавка књига и часописа од оснивања до почетка 21. Века

Приликом оснивања Библиотеке прибављен је велики број пре свега научних књига, али и значајних часописа. Највећи део библиотечке грађе набављао се куповином, а овакав тренд задржао се до 1979. године. Институт је обезбедио да од часописа из области права који излазе у свету поседује све оне који по својој вредности и садржини уживају одређени углед како у земљи у којој излазе, тако и у иностранству.

У овом периоду куповано је приближно 130 наслова иностраних научних и стручних часописа (*Oxford Journal of Legal Studies*, *Public Law* и *Public Administration* из Велике Британије, неколико из Немачке, Француске, Јапана и Италије), као и из региона (16 часописа из бивших социјалистичких држава) и одређен број домаћих часописа.

Редовно су куповани службени листови различитих земаља. Центар за документацију Института чува службене листове Србије и осталих република бивше Југославије, као и страних држава. Потпуну документацију поседује за Немачку, Француску, Белгију, Македонију и Словенију. До деведесетих година прошлог века Библиотека је примала службена гласила из 30 држава, а од 1996. године, због недостатка средстава, куповина је обустављена.

Године 2001. утврђено је да су најновија издања која је Библиотека Института у том тренутку поседовала датирала са почетка деведесетих година. Постојали су званични листови Албаније, Аустрије, Белгије, Босне и Херцеговине, Бугарске, Хрватске, Чехословачке, Француске, Немачке, Мађарске, Италије, Луксембурга, Македоније, Пољске, Словеније, Шпаније, Швајцарске и СССР-а. Због ратова који су се одвијали на простору Југославије, ова издања или нису били ажурирана, или су поједини бројеви недостајали. Новије године углавном нису биле повезане. Поред тога, Библиотека је обухватала колекцију од 30 правних часописа европских издавачких компанија.⁷

Део литературе, нажалост не у потпуном ни континуираном облику, набављао се у оквиру сарадње са домаћим институцијама (Правни факултет у Београду, Правни факултет у Новом

⁶ HeinOnline је комерцијална интернет платформа која пружа приступ часописима, међународним ресурсима, статутима, судској пракси и другом дигиталном материјалу уз годишњу претплату. Намењена је академским институцијама, владиним агенцијама, судским системима и другим организацијама. Текстови се изостављају страници по страници и постоји могућност приказа текста било као слике, било у форми текста који се може одштампати или сачувати.

⁷ Sophie Henckel-Donnersmarck, *Library report (Mission to Belgrade 30. 7 – 3. 8. 2001)* (Europe Institute at the University of Zurich (EIZ)), из архиве аутора.

Саду, Институт за европске студије, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Институт за друштвене науке, Институт за економска и социјална истраживања, Београдски центар за људска права, Центар за унапређивање правних студија), а повремено и са невеликим бројем страних (Centre Européen Universitaire, Nancy – France; Institute of Federalism, Fribourg – Switzerland; AIRE Centre, London – UK; Central European University, Budapest – Hungary; European Institute, Zurich – Switzerland).

Институт је од 1974. до 2005. године издавао часопис *Yugoslav law / Droit yougoslave* на енглеском и француском језику. На тај начин, редовним праћењем *Службеног листћа СФРЈ*, редовно је обавештавао страну правничку јавност о најважнијим прописима који су се доносили у Југославији. Часопис је садржао чланке о југословенском праву, приказе и преводе југословенских прописа, као и прегледе судске праксе приказане у неколико редова или на неколико страница.⁸ Био је изузетно цењен и тражен у иностранству због правне регулативе и научних радова који су били доступни на енглеском или француском језику, те је размена овог часописа вршена са одређеним бројем институција широм света.

Набавка књига и часописа данас

Након периода потпуног замирања активности Библиотеке (рад се свео на једног запосленог, који је преузео улоге библиотекара и документаристе; ступила је на снагу забрана запошљавања у јавном сектору; финансијски проблеми довели су до других, као што је занемаривање фонда или запуштање библиотечких просторија), она је сведена на формално постојање. Ипак, потребе корисника нису нестале, већ су само стагнирале. Када су се створили услови, управо због значаја Библиотеке дошло је до промена у унапређењу њеног рада.

Инкорпорирање у библиотечки систем COBISS и унапређење претраживања у постојећем програму ISIS довели су до значајних помака у раду Библиотеке. Захваљујући претраживости и већој видљивости, у научним круговима је уочено да је фонд велик и разнолик и да, и поред свих недостатака, пружа могућности за стручно образовање и развој научноистраживачког рада.

Глобалне промене изазване развојем дигиталних технологија, затим појава електронских публикација, као и различите базе података које су постале веома значајне – промениле су преференције корисника научне библиотеке. Они су делимично изгубили потребу за традиционалним библиотечким услугама, те уместо штампаних радије користе електронске изворе.⁹ Библиотека Института одговара на овакве захтеве корисника и континуирано је претплаћена на неколико база података из области права. Током рада је уочено да, иако добро познају сервисе који су им доступни, истраживачи приликом претраживања не користе ни филтере ни друге напредне опције који би им поједноставили претрагу. Због тога су одржане радионице усклађене са постојећим знањем истраживача и њиховим потребама. Спроведене су у склопу семинара које је организовао Институт, а одржали су их библиотекари Народне библиотеке Србије.

Да би корисници имали континуиран увид у литературу која им може бити од користи, уведено је обавештавање о приновљеним публикацијама у Библиотеци путем електронске поште.

⁸ Видети више, Aleksandra Višekruna, Vladimir Čolović i Mirjana Markov, *65 godina Instituta za uporedno pravo* (Beograd: Institut za uporedno pravo, 2021), 93.

⁹ Данас се до информације долази на два начина: 1. неформалном научном комуникацијом (што укључује извештаје, записнике, дисертације, магистарске радове, непубликовану литературу, *LinkedIn*, *Facebook* и друге друштвене мреже) и 2. формалном научном комуникацијом (што укључује монографије, часописе, научне студије, примере из праксе, уџбенике). Прва више зависи од самог истраживача, његовог знања и снажљивости, док друга зависи од библиотеке и њеног располагања информационом опремом и простором за кориснике, као и од могућности набавке нове литературе. – Stela Filipi Matutinović, „Elektronski izvori informacija u nauci – značaj, vrste dostupnost, procena vrednosti“, 2011, preuzeto 20. 1. 2023, <https://nb.rs/wp-content/uploads/2021/09/Elektronski-izvori.pdf>.

Због наслеђених проблема, специфичности финасирања и недостатака средстава, куповина нових публикација је веома ретка и обимом мала. Институт је данас претплаћен на свега један домаћи правни часопис. Претплата на домаће правне часописе је укинута јер су највећим делом доступни онлајн.

Ипак, Библиотека Института за упоредно право, поред тога што је претплаћена на базе података из области права, настоји да набави и штампане публикације, што реализује разменом и поклоном. Данас има потписане уговоре о размени са 20 домаћих и 18 страних сродних институција. Сарадња се остварује са факултетима (правни факултети у Београду, Крагујевцу, Црној Гори, Словенији, Сарајеву, Мостару, Бањалуци, Зеници, Ријеци и Сплиту), институтима (Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Институт за друштвене науке, Институт за међународну политику и привреду, Институт у Лозани, институти у Немачкој, Паризу, па и у Токију, Чикагу итд.), универзитетским библиотекама и Српском академијом наука и уметности. Годишње кроз размену пристиже између 150 и 200 зборника и монографија, као и око 100 примерака часописа. Планирано је, такође, проширивање и потписивање уговора о размени са неким од институција са којима је раније постојала сарадња (Magyar Tudomanyos Akademia, Loyola University, University of Kentucky, INION RAN), али и остваривање нових уговора.

Изузев часописа *Yugoslav law / Droit yougoslave*, Институт од оснивања објављује и часопис *Страни правни живот*. Првобитно је излазио два, затим три пута, да би се од 2015. године штампала четири броја годишње, а последњи од њих на енглеском језику. У почетку је конципиран као билтен библиографско-референтног карактера, са циљем да домаћу правну јавност упозна са савременим појавама у светској правној теорији, законодавству и пракси.¹⁰ У садржају првих бројева налазе се најинтересантнији теоријски чланци, те подаци о страном законодавству и судској пракси који су били објављени у страним часописима и сличној периодици. Почев од 1962. године објављују се чланци и преводи страних закона.¹¹ Данас, због разноликости области права којима је посвећен, као и због тога што је четврти број на енглеском језику, часопис наилази на леп пријем у иностранству, пре свега у земљама бивше Југославије. Велик је и број сродних институција којима се часопис шаље на размену или на поклон.

Осим периодичних гласила, Институт објављује и значајан број зборника са конференција, саветовања и округлих столова које организује самостално или у сарадњи са неким од партнера. Велики број ових наслова штампан је на страним језицима и доступан онлајн. Захваљујући овим издањима, Институт и његова Библиотека разменом допуњују своје фондове.

Од априла 2022. године Библиотека је развила и репозиторијум RICL (Repository of Institute of Comparative Law).¹² Овде се депонују радови запослених у Институту и он представља значајну дигиталну базу научних и стручних радова. Претрага репозиторијума врши се по аутору, години и теми. Метаподаци свих унетих радова јавно су доступни, а он до сада садржи преко 1500 монографија и чланака.

Осим разменом, Библиотека прибавља одређен број наслова монографских и серијских публикација поклоном. Као поклонодавци истичу се две институције, Немачка фондација за међународну правну сарадњу (IRZ) и Правни факултет Универзитета у Београду. Значајним поклонима фонд попуњавају запослени у Институту и професори са правних факултета у земљи и иностранству. Један од важнијих дародавалаца је професор Павле Николић, чији је легат¹³ формиран и отворен 2022. године.

¹⁰ *Страни правни живот*, преузето 20. 1. 2023, <https://www.stranipravnizivot.rs/index.php/SPZ/65>.

¹¹ Видети више Vida Čok i Miodrag Janjić, „Povodom 50-og broja ‘Stranog pravnog života’“, *Strani pravni život*, 50 (1966), 3–12.

¹² Repository of Institute of Comparative Law, преузето 20. 1. 2023, <http://ricl.iup.rs/>.

¹³ Легат садржи преко 300 монографија, зборника и примерака часописа са радовима проф. Николића и са радовима на тему уставног права. Поред публикација, у Легату се налазе и медаље, плакете и захвалнице које је добио за свој рад.

Закључна разматрања

Библиотека Института за упоредно право рефлектовала је унутрашње и спољашње факторе који су изазивали промене у његовом раду. Кроз историју Института и током промена у организацији његових задатака, Библиотека се прилагођавала потребама истраживача. Како би допринела истраживачком раду запослених, настојала је да прати научни развој у области права набавком одговарајуће литературе.

У првим годинама рада Библиотеке, када се истраживање ослањало на писане изворе, редовно је купована разноврсна литература, а законодавство је континуирано праћено и представљано и домаћој и иностраној стручној јавности кроз приказе у часопису и кроз монографије Института.

Деведесетих година, када је наша држава била под санкцијама, замрле су активности и рад Библиотеке. Када су се услови изменили, дошло је до унапређења и новог развоја. Појава електронских база књига и часописа допринела је проширењу услуга које Библиотека пружа корисницима.

Нажалост, куповина је и данас најређи начин набавке грађе. Боља претраживост постигнута инкопонирањем у COBISS показала је да, и поред недостатака, богат библиотечки фонд пружа подршку квалитетном научноистраживачком раду.

Литература и извори:

1. Čok, Vida i Miodrag Janjić. „Povodom 50-og broja ‘Stranog pravnog života’“. *Strani pravni život* 50 (1966): 5–12.
2. Filipi Matutinović, Stela. „Elektronski izvori informacija u nauci – značaj, vrste dostupnost, procena vrednosti“. 2011. Preuzeto 20. 1. 2023. <https://nb.rs/wp-content/uploads/2021/09/Elektronski-izvori.pdf>.
3. Henckel-Donnersmarck, Sophie. *Library report (Mission to Belgrade 30. 7. – 3. 8. 2001)*. Europe Institute at the University of Zurich (EIZ), iz arhive autora.
4. Rakić Vodinelić, Vesna, Dušan Vranjanac, Ana Đorić, Jovan Ćirić i Dragan Prlja. *Prvih 50 godina Instituta za uporedno pravo*. Beograd: Institut za uporedno pravo, 2006.
5. Repository of Institute of Comparative Law. Preuzeto 20. 1. 2023. <http://ricl.iup.rs/>.
6. *Strani pravni život*. preuzeto 20. 1. 2023. <https://www.stranipravnizivot.rs/index.php/SPZ/65>.
7. „Uredba o Institutu za uporedno pravo“, *Službeni list FNRJ* br. 33 (20. jula 1955).
8. Višekruna, Aleksandra, Vladimir Čolović i Mirjana Markov. *65 godina Instituta za uporedno pravo*. Beograd: Institut za uporedno pravo, 2021.

Acquisition of library materials in the Library of the Institute of Comparative Law

Summary

The paper provides an overview of the beginning, development and current state of the Library of the Institute of Comparative Law. Starting in the 1950s, when the Institute was established, until today, there have been significant changes in the organizational aspects of the Institute, and perhaps even more so in its library. In the earlier period the Institute as a scientific institution was much more dependent on books and journals. Today the situation is completely different because scientific workers rely more on electronic publications. However, that does not mean that the library is less needed. Nowadays, although various databases, as well as online books, journals and professional periodicals, usually make up the greater part of the scientific fund in use, undeniably both books and journals still play an important role in writing scientific papers. All the more so because the Institute for Comparative Law covers not only the legal systems of different countries but different historical chapters, too. That makes the library a necessary party for the work of researchers. The Institute has a rich publishing activity which consists of publishing monographs, collections of papers, journals and other publications. In the main library room, which offers new technologies for the work of users and librarians, there is also a legate with scientific books.

Keywords: Institute of Comparative Law, library, monographs, scientific journals, library fund, exchange of journals, publishing activity

Примљено: 2. марта 2023.

Исправке рукописа: 20. марта 2023.

Прихваћено за објављивање: 25. марта 2023.